

صدمین سالگرد خلع قاجاریه

کوروش احمدی

دیپلمات پیشین

نهم آبان گذشته صدمین سالگرد یکی از مهم‌ترین رخداد‌های تاریخ معاصر ایران یعنی خلع سلسله قاجاریه در ۹ آبان ۱۳۰۴ بود. در ارتباط با تحولاتی که زمینه‌ساز باواسطه این رخداد مهم شد، می‌توان به جنبش مشروطه و جنگ جهانی اول اشاره کرد. مشروطه که دگرگونی عظیمی در اندیشه سیاسی سنتی ایرانی ایجاد کرد و شاه را از جایگاه سایه خدا به زیر کشید، یکی از علل مهم تضعیف نظم مبتنی بر اقتدار مطلق شاه قاجار بود. مشروطه در پی سلب خودسری از شخص همایون و قراردادن امور حکومتی در دست مجلس و دولت، پاسخ‌گوبه مجلس بود.اما کشیده‌شدن جنگ جهانی اول به ایران در ۱۲۹۳ خورشیدی، یعنی پنج سال بعد از پیروزی نهایی مشروطه، عملا به مانع اصلی در برابر استقرار نظم مورد نظر مشروطه‌خواهان تبدیل شد. ورود ده‌ها هزار سرباز روسی، انگلیسی و عثمانی زمینه‌ساز فلج دولت، افزایش قدرت عشایر، خوانین، راهزنان و نیز قیام‌های محلی و قحطی و بیماری‌های فراگیر شد و کشور را بیش از هر زمان دیگر با بی‌نظمی و بی‌دولتی مواجه کرد. چنین شرایطی به‌تدریج از اواخر دهه ۱۲۹۰ خورشیدی موجب شد تا تشکیل یک «دولت مقتدر» در دستور کار طیف متنوعی از نخبگان سیاسی قرار گیرد.

بعد از تلاشی ناموفق از طریق دولت وثوق‌الدوله برای تحمیل قرارداد ۱۹۱۹ و ایجاد «دولت مقتدر»، نهایتاً کودتایی در اسفند ۱۲۹۹ رخ داد که نقطه عطفی در تاریخ معاصر بود. طی صدواندی سال گذشته ماهیت این کودتا همیشه مورد مناقشه بوده است. اما تردیدی نیست در شرایطی که بعد از انقلاب شوروی در ۱۲۹۶ (۱۹۱۷) روسیه از صحنه سیاسی ایران خارج و انگلیس عملاً در ایران فعال مایشا شده بود و حدود ۱۲ هزار سرباز در ایران داشت، چنان تحول دوران‌سازی نمی‌توانست بدون ایفای نقشی از جانب انگلیس انجام شود. اولویت اول انگلیس در آن شرایط ایجاد «کمربندی پهداشتی» در اطراف شوروی برای جلوگیری از نفوذ وپروس بلشویسم بود. تلاش برای تحمیل قرارداد ۱۹۱۹ که مطلوب لرد کرزن، وزیر خارجه انگلیس بود و ایران را عملاً تحت‌الحمایه انگلیس قرار می‌داد، با مقاومت جدی ایرانیان روبه‌رو شده بود. دولت انگلیسی هند که نظر مثبتی به قرارداد ۱۹۱۹ نداشت و وزارت جنگ انگلیس که به خاطر مشکلات عظیم مالی دستور خروج نیروهای انگلیسی از ایران تا فروردین ۱۳۰۰ (آوریل ۱۹۲۱) را دریافت کرده بود، به فکر راه‌حل دیگری بودند.

خاطرات ژنرال آیرونساید که فرمانده نیروهای انگلیسی در شمال ایران بود، در این مورد روشن‌نگر است. بخش‌هایی از این خاطرات (High Road to Command) که در ۱۹۲۲ منتشر شد و بخش‌های حساس‌تری که در این کتاب نیامده، اما پژوهشگرانی مانند دنیس رایت و ریچارد آلمن (Ullman) آنها را در آرشیو انگلیس مرور و در کتاب‌های خود منعکس کرده‌اند، تردیدی در مورد نقش آیرونساید در اخراج فرماندهان روسی نیروی قزاق، منزوی‌کردن سردار همایون، فرمانده منصوب احمدشاه، برکشیدن رضاخان و قراردادن او در راس نیروی قزاق باقی نمی‌گذارد. البته آیرونساید روشن می‌کند که دلیل اصلی او و دستیارش، سرهنگ هنری اسمایس، برای انتخاب رضاخان قابلیت‌های او بوده است. به هر حال، رضاخان بعد از استقرار در تهران و تجمیم و مطیع کردن همه نیروهای نظامی، قابلیت‌های چشمگیری از خود نشان داد. نقش تعیین‌کننده او در حذف سیدضیاءالدین طباطبائی، رهبر سیاسی کودتا و رئیس‌الوزرا، از طریق جلب همراهی احمدشاه قطعی است. ستاره اقبال او که هم وزیر جنگ بود و هم عنوان «فرمانده کل قوا» را برای خود استفاده می‌کرد و حدود ۴۰ درصد از بودجه رسمی و مقادیری از محل‌های دیگر برای تقویت قشون فراهم می‌کرد، رو به اوج بود. او بعد از سقوط دولت مشیرالدوله در آبان ۱۳۰۲ با حفظ سمت‌های نظامی، رئیس‌الوزرا هم شد و هم‌زمان احمدشاه را که غایب سفری بی‌بازگشت به فرنگ بود، تا مرز بدرقه کرد. از این تاریخ رضاخان عملاً شخص اول کشور بود. طیفی که می‌توان آن را «تجددخواهان اقتدارگرا» نامید، در برکشیدن رضاخان و کمک به او برای خلع قاجاریه نقش مهمی داشتند. این طیف سیاسی اولویت را به ایجاد دولت مقتدر می‌داد و رعایت اصول مشروطه، ازجمله حاکمیت قانون و پاسخ‌گویی را امسوری فرعی و غیرضروری می‌شمرد.

^[1]

سه‌شنبه ۱۳ آبان ۱۴۰۴
۱۳ جمادی‌الاول ۱۴۴۷
۴ نوامبر ۲۰۲۵
سال بیست و دوم
شماره ۵۲۴۶
۳۰ هزار تومان
۱۲ صفحه

روزنامه شرق

در «شرق» امروز می‌خوانید:
انجمن صنفی روزنامه‌نگاران هشدار داد؛ برخورد‌های حذفی را متوقف کنید
• تحلیلی بر مجموعه‌عکس‌های گلناز زبینه‌خو در نمایشگاه «عکس»

شرایط گفت‌وگو با آمریکا فراهم نیست

سخنگوی وزارت خارجه تاکید کرد: بدون تردید، ایران در هیچ مذاکره‌ای حاضر نخواهد شد که به‌صورت یک‌جانبه از حقوق مسلم خود چشم‌پوشی کند. اگر طرف‌های مقابل به واقع‌گرایی و واقع‌نگری دست یابند، می‌توان گفت شرایط برای گفت‌وگوی معنادار فراهم خواهد شد. اما در شرایط فعلی، چنین فضایی وجود ندارد. «اسماعیل بقائی» در آغاز نشست خبری روز گذشته (دوشنبه) با اشاره به فرارسیدن ۱۳ آبان اظهار کرد: ۱۳ آبان به‌عنوان نماد تلاش برای حفظ استقلال و حریت در اذهان ما ایرانیان ماندگار شده است و من فرارسیدن این روز را به دانش‌آموزان عزیز تبریک عرض می‌کنم. وی ادامه داد: تحولات در منطقه ما سریع و سیال است و ما همچنان شاهد تداوم نسل‌کشی و اشغالگری در منطقه هستیم. بقائی با بیان اینکه از زمان آغاز آتش‌بس در فلسطین تاکنون به‌خاطر ادامه جنایت‌های رژیم صهیونیستی ۲۰۰ فلسطینی به شهادت رسیده‌اند و ۶۰۰ نفر مجروح شده‌اند، گفت: در این ارتباط

روزنامه شرق

گزارش «شرق» از بلاتکلیفی ۴ هزار دانشجوی ارشد و دکتریای پیام نور که گفته می‌شود پذیرش آنها بدون مجوز بوده است

درس خواندیم، مدرک نگرفتیم

صفحه ۱۰

این گزارش در صفحه ۳ بخوانید.عکس:سپهر تاجی شرق

رهبر انقلاب اسلامی در دیدار هزاران نفر

از دانش‌آموزان و دانشجویان مطرح کردند

اختلاف جمهوری اسلامی و آمریکا، ذاتی است و نه تاکتیکی

روزنامه شرق

یادداشت

نظام انتخاباتی تناسبی؛ آشتی حکمرانی با احزاب سیاسی

سیمین حاجی‌پور ساردویی

جامعه‌شناس

هر حوزه انتخابیه بیش از یک کاندیدا انتخاب می‌شود. یک عامل مهم دیگر، نوع فهرست احزاب است. در فهرست بسته، احزاب ترتیب قرارگیری کاندیدایا را مشخص می‌کنند، ولی در فهرست باز رای‌دهندگان می‌توانند از میان کاندیداهای احزاب با رای خود انتخاب کنند. نظام انتخاباتی ترکیبی به‌طور مستقیم نمایندگان منتخبی را شامل می‌شود که در نواحی و مناطق به صورت انفرادی به همراه نسبیتی از نمایندگان با استفاده از فهرست احزاب در سطح منطقه‌ای یا ملی انتخاب می‌شوند.

سیستم انتخاباتی تناسبی محبوب‌ترین شکل دموکراسی در کشورهای جهان امروز است. نمایندگی تناسبی یک سیستم انتخاباتی واحد نیست، بلکه ایده ساده‌ای است که قدرت هر جناح در انتخابات باید با محبوبیت آن در کشور مطابقت داشته باشد. برای بسیاری از مردم، زندگی در یک

یادداشت

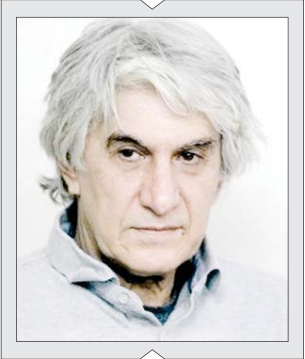
صدای قابلمه‌های خالی را بشنویم

حسین چقگو

کارشناس اقتصادی

(رشد منفی ۰۰۴ درصدی بهار امسال و پیش‌بینی رشد منفی ۱٫۷ درصدی پایان سال و منفی ۲٫۸ درصدی سال آینده – بانک جهانی- ۷/۲۱/۲۰۲۱). دوقلوی وحشت‌آفرینی (رکود تورمی) که کار اصلاح و بهبودی وضعیت معیشتی خانوارها را در چارچوب تفکر و راه و روش حاکم بر گفتمان اقتصادی –سیاسی کشور ناممکن می‌کند، چراکه سیاست‌های ضد تورمی و انقباضی مانند افزایش نرخ بهره را کاهش شدید رشد نقدینگی سبب ایجاد رکود بیشتر اقتصادی می‌شود و افزایش ورشکستگی بنگاه‌ها و بی‌کاری و… را به دنبال خواهد داشت و از سوی دیگر تمرکز بر رشد و معیشت مردم با سیاست‌های انبساطی و خلق نقدینگی چیزی جز تشدید تورم نخواهد بود. به اینها باید تنش سیاست خارجی و تحریم‌های بین‌المللی را افزود که با افزایش انتظارات تورمی سبب نوسانات شدید نرخ ارز و شوک‌های قیمتی می‌شود. روزنامه ارگان دولت از اقدامات حمایتی دولت به‌عنوان «مانیفست اقتصادی» یاد کرد (مانیفست اقتصادی دولت برای معیشت کم‌درآمدها»- روزنامه ایران - ۱۴۰۲/۸/۱) مانیفستی که چیزی جز اذعان به ورشکستگی نیست. چنان‌که رئیس سازمان برنامه و بودجه از «کاهش قیمت فروش هر بشکه نفت از ۷۱ دلار به ۵۱ دلار و صرف‌نظرکردن از افزایش هر دلار از ۳۸ هزارو ۵۰۰ به ۲۸ هزارو ۵۰۰ تومان» به‌عنوان دو عامل کاهش منابع دولت یاد کرد و اینکه دولت ۱۰۰ درصد درآمدهای خود از محل فروش نفت را در قالب از ۲۸ و ۵۰۰ تومانی صرف کالاهای اساسی و دارو می‌کند و چه بسا تأمین ارز مورد نیاز به حدود دو تا ۲٫۵ میلیارد دلار استقراض از بانک مرکزی هم نیازمند است.، اما اعتراضات دیگر ایشان هم بسیار دردناک است: «برنج را با از ۲۸هزارو ۵۰۰ تومانی تأمین می‌کنیم تا به قیمت ۶۰ تا ۷۰ هزار تومان باشد، اما قیمت آن وقتی به دست مردم می‌رسد ۱۰۰ تا ۲۰۰ هزار تومان می‌شود» یا «براساس استانداردها بابت هر ۱۰۴ کیلوگرم نهاده باید یک کیلو گوشت داشته باشیم اما هر ۱۰۹ کیلوگرم یک کیلو گوشت می‌دهد». این حجم از اشتباه محاسبه و ناکارآمدی و فساد و… که برآمده از اقتصادی دولتی و دستوری و غیر آزاد و غیررقابتی است. قرار است با پروژه کالابریک سروسامان یابد و مانیفست دولت برای مقابله با فقر شود.

^[1]

گزارشی از سخنرانی یوسف ابادری در دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه تهران

ما دیگر شهروند نیستیم

— ۶ —

برگزیده‌ها

سفری به قلب تپنده صنعت پتروشیمی ایران

گزارش «شرق» از اطلاعیه دفتر روحانی در واکنش به موج جدید تخریب‌ها

دور باطل اختلاف

شورای عالی تهیه‌کنندگان خواستار ضمانت اجرایی خانه سینما شد

۸۷ سینماگراز حذف پروانه ساخت حمایت کردند

رشد حدود دو برابر قیمت برخی اقلام غذایی بای قوه قضائیه و سازمان بازرسی کل را به ماجرا کشاند

سرنخ گمشده گرانی

هشت گروه فلسطینی شامل حماس با میانجگری مصر درباره آینده غزه مذاکره خواهند کرد

آینده غزه روی میز قاهره

— ۵ —

نگاه

اقتصاد ایالات متحده و چالش بدهی فزاینده در برابر چین وزاپن
یادداشتی از محمودرضا امینی

— ۴ —

یادداشت

«بانک آینده» بیماری یا سمپتوم بیماری؟

ابوالفضل گرمایی

انصراف بزرگ در تحلیل ورشکستگی بانک «آینده» و سایر بانک‌هایی همچون «سرمایه» و «ایران‌زمین»، تقلیل رفتار آنها به فساد و تخلف است؛ کوبی که نهادی به اسم «بانکداری سالم» وجود دارد که می‌توان آن را به هر کشوری وارد کرد و انتظار داشت نهاد مزبور، علی‌رغم خصایص ویژه انباشت سرمایه آن کشور، به‌خوبی به انجام وظایفش مشغول شود. مطابق این نگرش نادرست، بانک‌های متخلف با اعطای وام به شرکت‌های وابسته و صوری و درگیرکردن منابع بانکی در نکول فرابگیر وام‌ها، از اصول «بانکداری سالم» تخطی کرده‌اند و باید هرچه سریع‌تر در فرایند «گزیر» به حال آنها رسیدگی شود. تاکید بر ضعف شاخص‌های بانکی در بانک‌هایی خاص (همچون اضافه‌پرداشت ۳۱۱ تریلیون تومانی و نسبت کفایت سرمایه فاجعه‌بار ۵۹۴درصدی بانک «آینده» یا موارد مشابه در بانک‌هایی دیگر) بخشی از نمایشی است که می‌کوشد همه رسوایی را در چند بانک خلاصه کند. در این شیوه تحلیل اصلا مشخص نمی‌شود که جایگاه بانک در فرایند انباشت سرمایه چیست و ورشکستگی آن نشان از چه خللی در فرایند انباشت دارد. سودی که انباشت سرمایه را در دوره‌های متوالی کسب‌وکار به پیش می‌برد، اصولا همان ارزش اضافه‌ای است که باید در تولید کالا و خدمات حاصل شود و برای تحقق آن لازم است محصولات به قیمتی گران‌تر از ورودی‌ها (مواد اولیه، استهلاک تجهیزات و انرژی) فروخته شود.

سازمان خصوصی سازی IRANIAN PRIVATEIZATION ORGANIZATION	نوبت اول
«خلاصه آگهی عرضه عمومی»	
شناسه آگهی ۲۰۳۸۹۳۸	رجوع به صفحه ۴
م الف ۲۸۸۱	

^[1]
^[2]